

IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

United Nations, Department of Economic and Social Affairs. 2023. *Leaving No One Behind In An Ageing World: World Social Report 2023*. United Nations Publications. Dostopno: <https://www.un.org/development/desa/dspd/world-social-report/2023-2.html>

V STARAJOČEM SE SVETU NE SMEMO NIKOGAR SPREGLEDATI

Svetovno socialno poročilo Združenih narodov 2023

Poročilo Združenih narodov je sestavljeno iz petih poglavij, ki se nanašajo na staranje svetovnega prebivalstva in s staranjem povezane družbene in ekonomske spremembe v svetu. V prvem poglavju avtorji opišejo ključne dejavnike, ki so pripeljali do staranja prebivalstva, ter enote za merjenje deleža starih ljudi v družbi. Drugo poglavje se nanaša na podaljševanje življenjske dobe in pričakovano življenjsko dobo. V tretjem poglavju avtorji opisujejo vpliv staranja prebivalstva na gospodarstvo in medgeneracijsko enakost. Četrto poglavje se ukvarja z neenakostjo in revščino med starimi ljudmi. V zadnjem, petem poglavju, pa lahko beremo o krizi oskrbe starih ljudi.

Živimo v svetu naglih družbenih in ekonomskih sprememb, v katerem se je zaradi inovacij na zdravstvenem področju ter zaradi spremenjenega življenjskega sloga in življenjskih razmer podaljšala tudi življenjska doba. V družbi je delež ljudi starejših od 65 let vse večji, kar s seboj prinese tudi izzive, kako spremenjeni sestavi prebivalstva prilagoditi trg dela, pokojninski in

zdravstveni sistem ter sistem dolgotrajne oskrbe. Med letoma 1980 in 2021 se je število starih ljudi na svetovni ravni drastično povečalo, ta trend pa se bo nadaljeval tudi v prihodnjih desetletjih. Leta 2021 je bilo na svetu 761 milijonov ljudi, starejših od 65 let. Leta 2050 pa bo število starejših od 65 let narastlo na 1,6 milijarde, pri čemer bo najhitreje rasel delež ljudi starejših od 80 let (iz 155 milijonov v letu 2021 na 459 milijonov leta 2050). Geografsko se bodo države z največjim deležem starih ljudi premaknile iz Evrope na jugovzhodno Azijo, saj bo slednja leta 2050 imela 5 od 10 najstarejših populacij na svetu (npr. leta 2050 bo v Južni Koreji 40 % populacije starejše od 65 let). Staranje populacije ocenjujemo z različnimi merskimi instrumenti, med katerimi je najpogostejše v uporabi koeficient starostne odvisnosti; izmerimo ga tako, da število starejših od 65 let delimo s številom delovno aktivne populacije (20 do 64 let). Na svetovni ravni je bilo leta 2021 17 starih ljudi odvisnih od 100 delovno aktivnih, leta 2050 pa naj bi bilo od 100 delovno aktivnih odvisnih 29 starih ljudi. Staranje prebivalstva lahko preučujemo tudi iz ekonomske perspektive.

Podatki o spreminjanju pričakovane življenjske dobe kažejo na velik napredek v zadnjih 70 letih, saj otrok rojen leta 2021 lahko pričakuje, da bo živel v povprečju približno 25 let več kakor otrok rojen leta 1950. Največji napredek v pričakovani življenjski dobi beležijo v jugovzhodni Aziji, saj se je tam med leti 1950 in 2021 pričakovana življenjska doba povečala za

34 let (iz 43 let 1950 na 76,5 let v letu 2021). Pričakovano je, da se bo na svetovni ravni pričakovana življenjska doba do leta 2050 še poviševala, tako da bo leta 2050 za ženske 80 let, za moške pa 75 let. V Sloveniji je pričakovana življenjska doba leta 1960 znašala 66 let za moške, za ženske pa 72 let, leta 2021 pa je bila za moške 78 let, za ženske pa 84 let. Po projekcijah Eurostata (Razpotnik, 2020) naj bi leta 2050 rojene deklice lahko pričakovale, da bodo živele 88,2 let, dečki pa 83,3 let. Razlike v pričakovani življenjski dobi med moškimi in ženskami so povezane predvsem z različnim življenjskim slogom ter različnimi predispozicijami za razvoj določenih bolezni, dostopom do zdravstvene oskrbe, socio-ekonomskim statusom posameznika in še bi lahko naštevali. Ženske v povprečju živijo dlje, kar pomeni, da tvorijo tudi večji delež starih ljudi ter večji delež prejemnikov dolgotrajne oskrbe.

Staranje prebivalstva ima tudi ekonomske posledice, saj je pritisk naraščanja deleža starih ljudi na delovno aktivno prebivalstvo vse večji. Spremembe v velikosti in sestavi delovne populacije in delovna sila sta pomembna dejavnika pri vplivu staranja prebivalstva na produktivne zmožnosti gospodarstva. Določen standard življenja lahko ohranjamo, če delovno aktivna populacija proizvede dovolj, da pokrije svoje materialne potrebe, obenem pa zagotavlja financiranje javnih in zasebnih transferjev ranljivim skupinam v družbi (otroci, bolni, stari ljudje). Vzorci dohodkov in potrošnje tekom življenja, vključno z deficiti za določene starostne skupine, niso nujno makroekonomski problem, če je sistem redistribucije resursov uravnotežen in trajnostno naravnan. Zato je pomembno, da

politike trga dela in socialne politike spodbujajo participacijo na trgu dela (predvsem žensk in starejših delavcev), da delodajalci vlagajo v svoje zaposlene (v izobraževanje in krepitev spretnosti vseh delavcev) ter v nove tehnologije, ki omogočajo večjo produktivnost delovne sile oz. izboljšanje delovnih procesov. Nadalje je pomembno tudi, da države s svojimi politikami podpirajo strukturno ekonomsko transformacijo, vključno z digitalizacijo, investicijami v fizični in človeški kapital ter zeleno – trajnostno naravnano gospodarstvo.

Poročilo opozarja, da od napredka v zdravstvu in življenjskih razmerah niso profitirali vsi stari ljudje. Tudi med njimi so namreč velike razlike in neenakosti, ki so se nabirale tekom celotnega življenja – npr. daljša obdobja brezposelnosti imajo negativne posledice na višino pokojnine v starosti. Eden od perečih problemov v starosti je tudi revščina. Zmanjšati revščino med starimi ljudmi je bil eden od temeljnih ciljev *Madridskega mednarodnega akcijskega načrta o staranju* iz leta 2002, saj je finančno stanje večine starih ljudi močno odvisno od dostopnosti javnih finančnih podpor, dostopnega zdravstva, družinske podpore in osebnih prihrankov. Revščini v starosti so pogostejše izpostavljene ženske, ki so zaradi neformalnega dela in pogostejših prekinitev delovnega procesa (zaradi materinskega in starševskega dopusta) ter prekarnih oblik dela bolj ekonomsko ogrožene kot starejši moški. K večji ekonomski ogroženosti prispeva tudi to, da imajo ženske daljšo pričakovano življenjsko dobo in so zato pogostejše ovdovele, redkeje se ponovno poročijo in pogostejše živijo same. V večini razvitih držav obstaja povezava med višino javnih izdatkov za pokojnine

in revščino starih ljudi. V državah, za katere je značilna visoka stopnja revščine v starosti, so javni izdatki za pokojnine pod povprečjem držav OECD (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj).

Stari ljudje imajo pogosteje manj socialnih stikov z okolico, so pogosteje osamljeni in pogosteje poročajo o nižjem zadovoljstvu z življenjem ter so pogosto tarča starostne diskriminacije oz. ageizma (1 od 3 starih ljudi v Evropi je že bil tarča starostne diskriminacije). Nadalje k izključenosti starih ljudi negativno vpliva tudi neznanje uporabe digitalnih tehnologij. H kakovosti življenja starih ljudi v skupnosti pomembno vpliva tudi razvitost družbenih storitev in institucij, med drugim predvsem razvitost in dostopnost zdravstvene in socialne oskrbe, stopnja socialne zaščite ter razvitost in dostopnost prevoza in drugih oblik mobilnosti za stare ljudi. To so ključni elementi, ki starim ljudem omogočajo uspešno participacijo v družbi, zato je razvoj teh storitev nujen za kakovostno življenje starih ljudi.

Z revščino v starosti je močno povezana tudi stopnja izobrazbe; v razvitih državah so stari ljudje z nižjo izobrazbo tri do štirikrat bolj izpostavljeni revščini kakor tisti z višjo izobrazbo. Poleg tega so nižje izobraženi stari ljudje pogosteje slabšega zdravja, gibalno ovirani ter imajo krajšo življenjsko dobo. Kot vidimo se neenakosti akumulirajo tekom življenja in se močno izrazijo v starosti, zato je zelo pomembno, da začnemo o starosti razmišljati že zgodaj in se nanjo tekom življenjskega cikla dobro pripravimo. Pri tem je poudarek predvsem na zdravem življenjskem slogu, vlaganju v izobraževanje, enakosti med spoloma, zmanjševanju neenakosti ter spodbujanju

aktivnega in zdravega staranja. Odgovornost posameznih državah pa je sprejemanje politik in strategij, ki bodo vsem državljanom omogočale zdravo staranje in ekonomsko varnost skozi vse življenje.

Zadnje poglavje poročila Združenih narodov je namenjeno krizi na področju formalnega in neformalnega oskrbovanja. Naraščanje števila starejših v družbi s seboj prinese tudi kompleksnejše potrebe po zdravstveni in socialni oskrbi. Zdravstvene in socialne potrebe starih ljudi so raznolike, zato je pomembno, da skrbstveni in podporni sistemi pokrivajo širok spekter dejavnosti – od primarne, akutne, paliativne oskrbe, do podpore pri pripravi obrokov, oblačenju ter drugih vsakdanjih opravilih.

Večina starih ljudi si želi staranja v domačem bivalnem okolju (ang. *ageing in place*) oz. staranja v pravem okolju (ang. *ageing in the right place*). Koncept staranja v pravem okolju je nadgradil koncept staranja v domačem bivalnem okolju, s poudarkom da je pravo okolje tisto, ki zadovolji socialne, finančne, zdravstvene in infrastrukturne potrebe starejših moških in žensk ter jim nudi primerne storitve, varnost in dostopnost (Golant, 2015 v: United Nations, 2023).

Naraščajoča potreba po oskrbi pa ne sovпада z razpoložljivostjo formalnih in neformalnih oskrbovalcev, ki bi to oskrbo lahko nudili. Formalni oskrbovalci opravljajo profesionalno in večinoma plačano oskrbo za posameznika ali skupino, neformalni oskrbovalci pa večinoma nudijo oskrbo pomoči potrebnim družinskim članom, sorodnikom, prijateljem ali sosedom (običajno imajo z osebo, ki ji nudijo pomoč, vzpostavljen osebni odnos).

Neformalni oskrbovalci v večini primerov za svoje delo ne dobijo plačila, vendar pa so meje med formalnim in neformalnimi oskrbovalci vse bolj zabrisane, predvsem zaradi oskrbovalcev migrantov (ki oskrbujejo na sivem trgu), ter nekaterih Evropskih držav, ki oskrbovalcem nudi finančna nadomestila za oskrbo. Neformalni oskrbovalci v Evropi opravijo približno 80 % dolgotrajne oskrbe, pri čemur je večina neformalnih oskrbovalcev žensk (partnerke, odrasle hčere, snahe).

Na svetovni ravni ženske porabijo za neplačane skrbstvene obveznosti trikrat več časa kot moški. Tudi med neformalnimi oskrbovalci pa obstajajo neenakosti: v vlogo neformalnih oskrbovalk pogosteje vstopajo ženske z nižjim socio-ekonomskim statusom in nižjo izobrazbo, saj bogatejše ženske za oskrbovanje pogosteje najemajo (formalne) oskrbovalke, ki to delo naredijo namesto njih. Ženske prevladujejo tudi med formalnimi oskrbovalkami, saj je 9 od 10 formalnih oskrbovalcev ženskega spola. Zanimivo je, da je celo v državah, ki so znane po visokem indeksu enakosti spolov, npr. na Norveškem in Danskem, med plačanimi oskrbovalci 95 oz. 92 % žensk. To je močno povezano z dejstvom, da ima plačano skrbstveno delo nizek socialni status in je slabo plačano, ter z globoko zakoreninjenimi kulturnimi in družbenimi normami, ki oskrbovalno delo pripisujejo ženskam (ne glede na to ali je plačano ali neplačano). Plačano oskrbovalno delo je znano po slabih delovnih razmerah in nizki plači (pogosto je pod minimalno plačo), ki ne odraža fizične in psihične zahtevnosti omenjenega dela.

Ne glede na to, da ima oskrba starega človeka lahko veliko pozitivnih vidikov – med

drugim osebno zadovoljstvo in večjo povezanost z oskrbovancem – oskrbovalci pogosto občutijo tudi stres, so slabega telesnega in duševnega zdravja ter težko usklajujejo oskrbo z drugimi dejavnostmi (družinskim življenjem, plačanim delom, hobiji).

S staranjem prebivalstva narašča tudi pritisk na države, da zagotovijo kakovostne in dostopne storitve dolgotrajne oskrbe, vendar kljub temu večina držav v dolgotrajno oskrbo ne investira dovolj. Največ denarja so leta 2020 dolgotrajni oskrbi namenili na Nizozemskem in v skandinavskih državah – med 2,5 in 3 % bruto domačega proizvoda (BDP), medtem ko smo v Sloveniji leta 2020 dolgotrajni oskrbi namenili skoraj polovico manj – 1,4 % BDP. Nizko financiranje storitev dolgotrajne oskrbe s strani države pomeni večje prispevke starih ljudi in njihovih družinskih članov, kar negativno vpliva na finančno stanje (in posledično s tem tudi na kakovost življenja) starih ljudi in njihovih oskrbovalcev.

Združeni narodi v svetovnem socialnem poročilu s pomenljivim naslovom *V starajočem se svetu ne smemo nikogar spregledati* izpostavljajo družbene in ekonomske posledice staranja prebivalstva ter problematike formalne in neformalne oskrbe starih ljudi in poudarjajo, da bo za razvoj družbe ključen razvoj trajnostnih, vključujočih in integriranih politik ter pozornost na zmanjševanju neenakosti tekom celotnega življenjskega cikla.

DRUGI VIRI:

Razpotnik, B. 2020. *EUROPOP2019: leta 2100 naj bi bilo prebivalcev Slovenije 207.000 manj kot danes, skoraj tretjina starejših*. Dostopno: <https://www.stat.si/statweb/News/Index/8917>.

Tjaša Potočnik